

TRAIAN STOIANOVICH, French Historical Method – The Annales Paradigm. Izdanje Cornell University Press, Ithaca, USA, god. 1976. 260 str.

Autor djela o kojem će biti riječi jest Traian Stoianovich, profesor povijesti na Rutgers University, SAD. Podatak da je doktorat stekao na pariškom sveučilištu i da je suradnja s istaknutim stručnjacima francuske tzv. strukturalne historiografske škole na njega, očigledno, presudno utjecala nije bez važnosti za razumijevanje njegovih gledišta, pa i djela u cjelini.

Neprijeporna je činjenica da je francuska historiografija danas zauzela u svijetu znanosti, ili bar u jednom njegovu dijelu, ono mjesto koje je u proteklom stoljeću držala njemačka, tzv. Rankeova škola, da zauzima odgovornu i nezahvalnu poziciju vodstva čija invencija daje nove i plodne poticaje generacijama mlađih historičara, i na tzv. Istoku, i na tzv. Zapadu (primjer poljske historiografije ili Bielefeldske škole u SR Njemačkoj). Činjenica je, isto tako, da je francuska historijska metoda, ili, da upotrijebimo autorov izraz, paradigma, s pravom podložna kritici (statičko proučavanje promjena, a ne i razvoja društvenih struktura, djelomično zanemarivanje političke povijesti itd.), i to, uglavnom, s pozicija genetičko-strukturalnog tretiranja povijesne problematike. No, upravo zbog njezine važnosti u borbi za konačno definiranje historije kao istinske znanosti, potrebno je upoznati se s nekim njenim dostignućima, ciljevima i problemima. A to nam, djelomično, i omogućuje Stoianovicheva knjiga. Zanimljivost djela koje teži da bude »rasprava o socijalnoj historiji ideja, određenije, o mreži historiografskih i metodoloških koncepcija koje su formulirali znanstvenici okupljeni oko časopisa *Annales*«, ne umanjuje ni povremena esejistička subjektivnost autorova, nekritičko uzdizanje rezultata analista, čijim se duhovnim sljedbenikom, po vlastitim riječima, i sam osjeća, te veliko uvažavanje ličnosti Fernanda Braudela, nekoć Stoianovicheva mentora i pisca predgovora toj knjizi.

Tretiranje analističke historiografske škole čini se kao svojevrsan paradoks. Ta »škola« uistinu i nije škola, štoviše, ona uporno nastoji izbjeći takvo određenje vlastitog pokreta. A upravo je u tome i njezina snaga. Odbacivanje inertnosti i okoštalog dogmatizma koji je, i prečesto, samo krinka duhovne ograničenosti, otvorenost prema kritici, pozivanje na stvaralačku konfrontaciju mišljenja, promicanje interdisciplinarnog pristupa osnovne su pretpostavke na kojima analisti zasnivaju svoj rad u težnji za određenjem historije kao znanosti. Ili bar smatraju da bi ga trebalo zasnivati. Praksa i postoji zato da bi demantirala teoriju, stvarnost, himere, dovoljno je neuhvatljiva da mrvi težnje i htijenja.

Stoianovicheva osnovna podjela historijske znanosti sistematizirana je u tri paradigme: historija-priča, evolucionarna historija, te najviši domet u znanstvenom

---

* U ovoj se rubrici objavljuju prilozi koji su nastali kao referati na dodiplomskom i postdiplomskom kolegiju iz metodologije historije kod prof. Mirjane Gross na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

istraživanju — funkcionalno-strukturalna historija analista. (Zanimljiv je autorov stav prema marksističkoj historiografiji — za njega, ona nije postvarila osobitost svojih metodoloških obrazaca, već u praksi luta između navedenih paradigmi.) No, proces artikuliranja funkcionalno-strukturalnog pristupa nije završen i ne teče bez izvjesnih endogenih potresa. Stoianovich promatra razvoj francuske strukturalne historije, odnosno, pokreta analista, kroz generacijski presjek. Prema njemu je kriza historijske svijesti rješavana u četiri etape — prva, na prijelomu stoljeća imala je oblik reakcije na tradicionalnu, posebice njemačku, historijsku metodu; pokrenula ju je grupa oko Henrija Berra i *Révue de synthèse historique*, te časopisa *Annales de géographie* i *L'Année sociologique*. Dvadesetih godina javlja se nova generacija predvođena mladim i briljantnim historičarima, Lucienom Febvreom i Marcom Blochom, osnivačima časopisa *Annales d'histoire économique et sociale*, po kojem će i cijeli pokret dobiti ime. U razdoblju između dva rata oni su nastavili polemičku borbu protiv etablirane tradicionalne historiografije, borbu za afirmaciju vlastitih ideja o novom pristupu historijskom istraživanju (npr. Bloch: *Apologie pour l'histoire ou Métier d'historien*, Apologija historije ili Zanat historičara;¹ Febvre: *Combats pour l'histoire*, Borbe za historiju) stvorivši i djela koja su postala klasična u historijskoj znanosti. Period između 1946. i 1968. označio je pobjedu i potvrdu analista kao vodećeg historiografskog pokreta u Francuskoj. Godina 1946. donijet će i promjenu naziva njihova matičnog časopisa u *Annales: Économies, sociétés, civilisation* — očita je težnja da se izbjegne izučavanje isključivo ekonomskih i socijalnih aspekata historije i promiče ambiciozan program, obuhvatna historijska znanost ili čak »znanost znanosti o čovjeku«. Na pozornicu stupaju nove ličnosti, Fernand Braudel, Ernest Labrousse, Emmanuel Le Roy Ladurie; kvantitativna analiza stječe punu afirmaciju, javljaju se nove koncepcije (npr. Braudelovo shvaćanje vremena — događaji, konjunktura, dugo trajanje), inzistira se na interdisciplinarnosti i suradnji sa znanostima poput ekonomije, lingvistike, sociologije, geografije, antropologije, psihologije. Novi je uspjeh označilo osnivanje VI sekcije za ekonomsku i socijalnu historiju na *École pratique des hautes études* (1956, a 1975. mijenja ime u *École des hautes études en sciences sociales* i stječe pravo na dodjelu »državnih doktorata«). Ustrojen je čvrsti oslonac, birokratski stožer, pokret se pretvara u establishment. U prvi plan izbija osoba i organizatorske sposobnosti Fernanda Braudela (direktor *Centre des recherches historiques* unutar VI sekcije, od 1963. upravitelj novoosnovane *Maison des sciences de l'homme*, autor klasičnog djela *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Mediteran i mediteranski svijet u epohi Filipa II). No, bilo bi pogrešno poistovjetiti analističku historiografiju s ličnošću Braudela i njegovim »vremenskim katovima«, inzistiranjem na izučavanju problema prostorne i vremenski određene komunikacije i razmjene kulturnih i privrednih dobara između pojedinaca i zajednica. Štoviše, prva kritika takvih koncepcija proizašla je iz kruga njegovih marksistički orijentiranih učenika — na udaru je bila Braudelova pretjerana ovisnost o gledištima sociologa François Simianda, za koga su promjene društvenih struktura, uglavnom, odraz kretanja cijena (na tim će temeljima Ernest Labrousse izgraditi svoju viziju »konjunkturalne« ekonomske historije), te koncentriranje na problem novca, bankarstva, trgovine — ukratko, »fetišizam optičaja«. Napadano je i njegovo »zanemari vanje odnosa između infrastrukture i superstrukture« (Jacques Chambaz), uka-

¹ Odbrana istorije ili zanat istoričara, Treći program Radio-Beograda, 1970.

zано je na to da razmjena ovisi prvenstveno o raznolikostima i stupnju razvoja proizvodnih snaga i odnosa (René Baehrl). Dinamizam kritike učinio je svoje; Braudel je u kasnijim izdanjima djela *La Méditerranée* djelomično revidirao neke vlastite stavove. To razdoblje karakterizira i zanimanje analista za geohistoriju, odnosno promatranje interakcije čovjekove stvaralačke djelatnosti i prirodne okoline (oslon na teoriju posibilizma geografa Paula Vidala de La Blachea); proučava se i još jedan oblik odnosa prostora i komunikacije — širenje glasina i panike, posebno u ruralnim područjima (Georges Lefebvre), ali i putevi rasprostiranja zaraznih bolesti, političkih ideologija, religioznih misionarskih poruka (André Siegfried). Širinu interesa analističkih historiografa može reprezentirati djelo Emmanuela Le Roya Laduriea »*Les Paysans de Languedoc*« (Seljaci pokrajine Languedoc), u kojem tretira probleme historijske demografije, meteorologije, klimatologije, fitogeografije i zoogeografije. U to vrijeme jača i međunarodni utjecaj »analista«. Intelktualne zajednice mladih historičara diljem svijeta dobrim dijelom prihvaćaju analističku paradigmu kao svoj credo, ili je modificiraju u skladu s vladajućim ideološkim mjerilima. No, iako Stoianovich na njemu ne inzistira, očit je i još jedan oblik te problematike. S vremenom se invencija analista institucionalizira, interdisciplinarnost se često pretvara u puki eklekticizam, očit je kolebanje i nedostatak čvrste teoretske osnovice. Uz vanjsku, nastavlja se i imanentna kritika (navedimo npr. Mauricea Aymarda, suradnika i predavača na Institut Français u Napulju — »Sve je više sumnje da će analisti uspjeti obnoviti staru intelektualnu snagu, postoji bojazan da, većma no ikad, neće moći zadovoljiti one koji očekuju racionalno, uvjerljivo i dijalektičko objašnjenje prošlosti«²). Nakon burnoga zapadnoevropskog proljeća 1968. i povlačenja ostarjelog Braudela, na scenu dolazi novi naraštaj stručnjaka odgojenih u analističkom duhu, podjednako željnih vlastite afirmacije i svjesnih potrebe dijalektičkog nadilaženja starog, traženja novih puteva. Na njima ostaje da pokušaju riješiti naslijeđene antinomije, dokazane slabosti i nedostatke vlastitoga historiografskog pristupa. Vrijeme će pokazati jesu li za to i sposobni. No, krajnji ishod ne ovisi samo o ličnim kvalitetama pojedinaca, sigurno je da se »trećom paradigmom« (autorov izraz), neprihvatanjem genetičko-strukturalne istraživačke metode, ne može u cijelosti i točno objasniti stvaralačka djelatnost čovjeka u povijesno uvjetovanim datostima, riješiti spor o povijesnom razvoju.

U svom djelu Stoianovich pokušava osvijetliti i određene aspekte aktualne metodološke problematike analističke historiografije. Zbog opsežnosti njegova iskaza nije moguće detaljnije se osvrnuti na navedene primjere, no i samo navođenje nekih može poslužiti kao zanimljiva informacija — između ostalog, definiranje i ostvarivost tzv. globalne historije, domet kvantitativne analize u historijskom istraživanju, međusobni odnos Braudelovih modela vremena i stvaralačka uloga pojedinca u odnosu na »dugo trajanje«, utjecaj strukturalne antropologije na suvremena historiografska strujanja, sukob funkcionalnog i globalnodruštvenog pristupa historijskoj analizi. U centru pažnje je i, kako to navodi filozof Gilles Granger, »glavni izvor epistemoloških problema suvremenih znanosti o čovjeku«, a to je odnos događaja i strukture. Za analista i pobornika kvantitativne historijske metode, Michela Foucaulta, događaj je samo »znak koji treba da bude uključen u serije« u svrhu poredbenog proučavanja, no neki njegovi kolege, primjerice Maurice Crubellier, zalažući se radije za

² Stoianovich, 61.

promicanje sociokulturne nego socioekonomske historijske znanosti, stavljaju u žarište svog proučavanja događaj kao autonomnu činjenicu s točnim vremenskim i prostornim određenjem, događaj kao začetnika promjena u društvenoj strukturi. O tome progovara i ostarjeli korifej Braudel: »Događaji su prašina, kratki bljeskovi, koji se, jedva i primijećeni, vraćaju u noć, često i zaborav. Ipak, svaki događaj, ma koliko kratak, nosi svjedočanstvo, osvjetljava kutove, pa i duboke slojeve historije. A to se ne odnosi samo na politički, već i na svaki sektor historije.«³

Interesantno je i to da autor, uz povremeno omalovažavanje marksističke historiografije, ipak cijeni plodonosnim njezine impulse i utjecaj na neke od analista. Povijest (*res gestae*) samo je jedna, jedan je i problem afirmacije historije kao znanosti i borba za njezino dostojno mjesto u suvremenom društvu. Različiti pristupi tretiranju iste problematike ne bi smjeli prijeći da se, uz neizbježne ograde, ne prouče i prihvate određeni poticaji koje pruža analistička historiografija. Iako su, citirajmo mišljenje hispanista Richarda Herra, »pojmovi socijalna struktura i konjunktura za njih postali simbol vjere, njihov Sezame, otvori se«,⁴ na mjestu je i Stoianovicheva tvrdnja da je, uza sve greške i lutanja, rad analista pomogao redefiniranju historijske znanosti i otvorio neslućene perspektive za njen razvoj. Vrijednost njegova djela i jest u ukazivanja na te činjenice.

Zoran Batušić

ANTIHISTORIJSKI STRUKTURALIZAM C. LÉVI-STRAUSSA

Na primjeru »Strukturalne antropologije«¹

Već pri površnom pogledu na dvadeseto stoljeće uočava se zastrašiv bljesak razvoja gole tehnike; a sva težina toga problematičnoga napretka svakako počiva na, do našega stoljeća, neslućenim dostignućima prirodnih znanosti. Nekoć, vijekovima životni uvjeti ostajahu isti, dok danas, jedna ljudska generacija doživljava i po nekoliko potpunih mijena okoliša i načina življenja. Takav tempo kretanja dijela čovječanstva neminovno je donio veliki broj novih zagonetaka društvenim znanostima, za čije su rješenje nedovoljna polazišta i metode kojima se raspolagalo u prošlosti. Stoga su se društvene nauke, u posljednjih sto godina, uveliko dale na traženje načina: kako shvatiti novonastalu svjetsku zbrku; a istodobno se kompleksnije prilazi prijašnjim problemima, za koje se smatralo da su konačno riješeni i spoznati.

Jedan od novih putova kojima se pokušavaju uputiti društvene znanosti zsigurno je strukturalizam, koji, kao osnovni pristup istraživačkome radu, uzima sve veći broj znanstvenika. Za marksiste, a napose historičare, u smislu opas-

³ Isto, 230.

⁴ Isto, 232.

¹ Ovo je radnja iz »Metodologije historije« kod prof. dr M. Gross na postdiplomskom studiju Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu.